

Світові читання української літератури

Щоденники війни

Наталка Ворожбит	СМОТРЮ НА ДОРОГУ	2
Олена Стяжкіна		4-19
Олег Коцарев	Буча. В гостях удома	19-24

ПРОЗА

ОКСАНА ЗАБУЖКО	МИ, ДЕПОРТОВАНИ: КОДА	24-28
Юрій Андрухович	Московіда	28-31

ПОЕЗІЯ

Сергій Жадан		37-43
Борис Херсонський		43-45
Галина Крук		45-49
Борис Херсонський		49-63
Ія Ківа		64-69
Остап Сливинський		70-74
Любов Якимчук		75-80
Українська авангардна поезія (1910 – 1930)		80-92

Щоденники війни

Наталка Ворожбит

СМОТРЮ НА ДОРОГУ

28.02.2022.

Что я должна была взять, но оставила. Взяла документы и деньги, бросила два кольца (в книгах всегда берут драгоценности). Оставила семейный крест на стене, картину с калиной. Иконы оставила специально, пусть охраняют мой дом и мой Киев. Оставила все фотографии и портреты Шевченко и Гоголя. Полила цветы. На сколько им хватит если я никогда не вернусь? Кто разморозит мой холодильник? Мое сердце оставила. Бабушкину фотографию на полке. Крем, новый крем для тела в ванной. Я ни разу его не использовала. Какой крем, идиотка, кому сейчас нужно твое тело, смотри на дорогу лучше.

Я смотрю на дорогу. Что еще я оставила? Я оставила все. Я взяла главное – дочь, мать, породистого кота Дюшу, которые воняет и орет всю дорогу в машине. Скоро 30 часов за рулем. Я бегу из Киева, потому что его бомбят русские. Очень хочется спать, но как раз кот посрал в машине, это очень взбодрило. Что еще я хотела бы взять, но оставила? Своего мужа и отца моей дочери (это разные люди). Отец моей дочери, писатель, очень дико выглядит с оружием в руках. Я их оставила. Оставила своих друзей, недоснятый фильм, улицы моего города, скоро зацветут без меня каштаны.

Вы когда-нибудь думали что вы с собой возьмете, не зная вернетесь ли домой?

Я думала последние восемь лет, особенно месяцев, но так и не придумала. Со смертью определеннее, ты просто знаешь, что это конец всего для тебя. А война – это конец всего хорошего и начало всего плохого для всех. Как можно к этому подготовиться? Что нужно взять с собой, чтобы что? Начать где-то новую жизнь? А все, что я до этого строила по какому праву у меня отобрали?! Мы не заслужили на этот опыт. Слышите, никто не заслужил на то, чтобы его бомбили однажды, чтобы однажды ты должен был бежать или умереть только потому, что диктатор обезумевшей страны возжелал тебя уничтожить!

Для кого-то этот год был последним шансом забеременеть (ха-ха). Кто-то заканчивал ремонт в новой квартире (приют для беженцев, велком). Кто-то наконец отдал кредит (живи в долг опять). Кто-то умирал в своей постели в кругу близких (умри в дороге или от бомбы). У кого-то выпускной в школе (у тебя никогда не будет выпускного, детка)... А мы планировали 12 марта открыть свой театр, Театр Драматургов. Мы очень давно о нем мечтали. Такой театр, где прозвучали бы все главные слова. В Украине не было такого театра. Были вложены души и деньги. Все перечеркнуто, все. Смотри на дорогу, не плачь. Мы не открыли свой театр, значит, у нас его не было. А в Мариуполе театр был. Был! Вы могли видеть эти фото, до и после бомбежки. Но вы не могли видеть на фото, что под обломками театра находится бомбоубежище, а в нем сотни и сотни мирных людей. Только сейчас достали больше 300 трупов. Это русские бомбы, я не устану напоминать. Руки обычных русских нажимают на кнопки которые выпускают по нам ракеты. Зачем культура, если она не способна влиять на народ своей страны? Что это за культура, признанная великой? Вы до сих пор в восторге от русской культуры?

Не нервничай, смотри на дорогу, смотри лучше на дорогу, напоминаю я себе. Но я только на нее и смотрю последние восемь лет. Восемь лет я, мы, работаем с темой войны. Восемь лет мы пытались докричаться миру о российской военной угрозе. И только после 24-го февраля это стало ясно всем и это единственный плюс.

Мы очень устали от этого опыта и мечтали писать, снимать, говорить на другие темы. Но после 24-го другие темы закрыты для нас на всю нашу творческую жизнь. Мы обречены исследовать зону боли, отчаяния, несправедливости и смерти. Но также величия духа, патриотизма, любви. Мы готовы. Но сначала мы хотим победить и вернуться домой и полить цветы.

Олена Стяжкіна

Спеціально для DW

Київ 23 березня 2022

«Маленька людина» - це альфа та омега «великої руської культури». Маленька, жалюгідна, боягузлива, терпляча, сіра, безголоса. Де б та ким вона не була, здатність на вчинок – відсутня.

Могутній німий Герасим покірно топить єдину душу, яка його любить. Заглядає в очі своєму собаці, накидає йому камінь на шию... Зраджує і вбиває.

Він міг би кудись його занести, продати, подарувати. Прив'язати у лісі й навідувати щодня, годувати, любити.

Але – ні. Герасим – маленька людина. Йому не сила протистояти обставинам. Але сила – вбивати.

«тварь дрожащая» Раскольников перевіряє свій масштаб та зріст вбивством. Вбивством із цікавості. Він – маленька людина, яка вірить, що стати великим – це знищити іншого.

Маленька людина – це невідомий солдат, безіменний герой, пропалий безвісти воїн. Їм немає числа. В них немає імені: вони злиті в єдине тіло машини, яка або жере, або вбиває.

«Велика руська культура» десятиліттями пропонувала світові захлинутися сльозами над долею тих, хто здригається від страху, від невпевненості та безсилля й через все це йде на злочин, оскільки не може йому протистояти.

Коли почалась війна власники квартири, яку винаймають мої старші, зателефонували й сказали: «Знаєте, ну раз таке в нас вийшло, платіть, якщо зможете, тільки комуналку. А за оренду не треба. Ми ж – хороші люди».

До війни я б не взялася назвати їх хорошими. Вони – мати та дочка – були «напівватними». Таких у Києві тоді було повно. Їх погляд на те, що було скоєно московією у 2014, вкладався у схему «не все так однозначно», «ми ж все таки братські народи», «ми ні на що не впливаємо».

Я не знаю, чи змінились їх погляди тепер, коли «братський народ» - з цікавості та безсилля – знімає з живих шкіру. Вірю, що так.

Однак навіть, якщо ні. Вони зателефонували, щоб визначитися з тим, які вони люди. І між «маленькими» (які нічого не вирішують) й хорошими (які здатні на вчинок), вони обрали останнє.

Всю війну замість снадійного я використовую серіали кримінального штибу: про спецзагони, поліцейські відділки, приватних детективів тощо. Вони заколисують та запевняють мене у тому, що добро таки перемагає зло. І саме в них я зачепилась за те, що найгірші маніяки

відкладають зброю, найбрудніші покидьки йдуть на співпрацю зі слідством, найкорумпованіші поліцейські зізнаються у зраді та часто прикривають своїх від кулі, щоб залишитися, принаймні хоч трошечки, хорошою людиною.

Це питання – ключове питання – яке раз у раз звучить у переговорах зі злочинцями: «Чи ти хороша людина?» формує зовсім інше дзеркало, в яке дивиться цивілізація. Не безіменний солдат, а рядовий Райан, який має бути врятованим, оскільки він – останній син у матері.

«Чи я хороша людина?» - це питання задають з екрану підлітки та старші люди, багаті та бідні, чоловіки та жінки. Ба більше: навіть зомбі з апокаліптичних стрічок воліють сказати про себе «Я хороша людина», щоб потім відмовитися від того, щоб вкусити дитину.

Відмінність саме у цьому.

Війна між «маленькими» та «хорошими». Безжалісними, жорстокими, безмозкими, безсовісними, брудними маленькими і - хорошими.

Якщо цивілізація, побудована на питанні «Чи я хороша людина?» програє, Герасим буде системно топити собак, а Раскольніков методично вбивати старих.

Нова Z-свастика, освячена «великою руською культурою», не залишить жодного шансу нічому людському. Ніде. І Білий Клик ніколи не знайде свого Віддона Скотта, а рядовий Райан буде невпізнаним заритий у братській могилі.

Київ 24 березня 2022

«Хочу, так хочу цукерку, але не буду», «не так вже болить, щоб у лікарню», «не бери собі воду, її треба Туди», «яке це перепочити? Без мене не впораються»...

У нас не такий жах, як там. Ми не в окопі. Мої рідні – цілі. У нас є електрика. Магазини працюють....

Усі мої – знайомі та не дуже - часто (якщо чесно, постійно) говорять про почуття глибокого сорому. Сорому жити, коли наші вмирають, сорому їсти, коли там – голодують, сорому бажати, коли у багатьох немає жодних бажань.

Психологи називають це провиною або соромом вцілілих. Ну таке... Не факт. Бо ми вцілілі станом на зараз. От на цю хвилину, коли я це пишу. Не окоп та електрика – також станом на зараз. Однак цікаво, що ті, які боронять нас на лінії фронту, також часом (сподіваюсь, що все-таки не постійно) відчують сором: за те, що недостатньо добре щось зробили, за те, що поки не в бою, за те, що живі, за те, що могли б зробити більше. Я думаю зараз не про норму/не норму психічного здоров'я людей в ситуації масштабної війни з каннібалами.

Я думаю про них. Про каннібалів, які сформулювали для себе актуальний лозунг дедоповторятелєй: «мне не стыдно».

Ну блять же. Наша країна захинається від почуття провини від недоробленого та недоданого, а з безодні пекла стирчать хештеги «мне не стыдно».

Не стыдно вбивати, мародерити, гвалтувати, сцятися через потрапляння до полону. Не стыдно знати, що наводять ракети та скидають бомби на мирних. Не стыдно радїти шубї, вкраденїй у квартирї, де ймовїрно вбили родину. Не стыдно брехати, не стыдно проклинати, не стыдно погрожувати свїтовї голою дупою, увїнчаною ядерною кнопкою.

І зрештою тепер я розумїю, чому.

Почуття сорому та провини – це здатність мозку обробляти дуже складні почуття. Відкритим є питання про те, чи відчують сором коти та собаки. Хоча: з котами з'ясовано. В домі кота – все кота, а стыдно має бути двоногому рабу. З собаками – складніше. Вважається, що вони радше вдають стыд, нїж реально почуваються винними.

Однак собаки вмїють хоча б вдавати.

Ці – ні. У світі, що оточує нас абсолютно точно не була соромно флорі, частково – фауні, корисним та некорисним копалинам, а також результатами будь-якої праці людини. Каменю, троянді та танку – не стидно.

Чи може бути руський – трояндою? Очевидно, що ні.

Видається, що їх хизування відсутністю сорому пов'язане із тим, на чому наголосив (або вважається, що наголосив) київський князь Святослав: «мертві сраму не імуть». Щоправда, контекст у князя був героїчний, а не гівняний, як в нашому випадку.

Але ж думка – хороша.

Їм не соромно, тому що вони - мертві.

Мертві.

Тож наша Армія не тільки боронить нас усіх, вона зводить до одного знаменника слово і діло. Якщо ти, «мене не стидно», мертвий, то й знаходитися маеш на цвинтарі руських воєнних кораблів

Київ 25 березня 2022

Якщо випадає один, а краще два дні без масових бомбових ударів по мирних мешканцях та з хоч малесенькою перемогою одразу в декількох напрямках, ми одразу стаємо політичними опонентами. Ні-ні, вантажимо, миємо,веземо, розкладаємо, рахуємо... - тут все норм. Однак і такі дні вантажимо-миємо із глухим незадоволенням один одним. У світлі дні, котрими виглядає сонце перемоги, ми точно знаємо, що оті – напроти – голосували не за тих, яких треба було б. Ті, що напроти, впевнені, що напартачили з виборами саме ми.

Рахуємо-веземо мовчки. В мовчанні – протистояння та бажання висловитися неоковирно.

У момент повітряної тривоги, у момент горя зі сходу, з півдня, горя, яке тепер усюди, миттєво повертається люті й солідарність люті. «Ми

воюємо не за гівно, яке вибрали (або не вибрали). Ми тут – за Україну. Хай повиздыхають та будуть прокляті всі сучі рашкіни діти».

Моя дорога подруга кожную ніч проводить у тамбурі девятиповерхівки. Вона живе там, куди зараз прилітає найчастіше. Разом з нею – сусіди, молоде подружжя. Як правило, вони стукають їй у двері: контролюють, щоб не прослухала сирену. Вона – може. Вона – історикиня. Коли входить у дослідницький раж, може забути навіть своє ім'я. З цього приводу має класний анекдот: «Скажіть, будь ласка, як вас звати?» - «А вам терміново?».

Отже місяць та один день вона ночує у тамбурі. Раз у раз виходить зі словами: «Щоб вони здохли!».

У перші декілька днів слова її або пронизали тишу, або зливались із гулом ракет та літаків.

Моя подруга цього не любить: ані тиші, ані неуваги до слів.

Тепер треновані сусіди знають, що на пароль завжди має відзив.

«Щоб вони здохли!» - говорить моя дорога подруга.

«В муках!» - разом голосно відповідає їй молоде подружжя.

До списку навіщо світові ООН, МАГАТЕ та ОБСЄ додано Червоний Хрест.

На тридцятому дні війни у Червоного Хреста все ще «спецоперація». Є всі підстави вважати, що скоро його штаб-квартира буде помічена у Кремлі. Десь поруч із ОБСЄ.

В окупованих містах гауляйтери та їхні посіпаки мають списку українських активістів. Їх викрадають, тортурують, вивозять у невідомому напрямку. Розстрілюють....

Московія давно готувалася до фінального наступу. Списки розширялись та доповнювались за рахунок АТОшників, воїнів ЗСУ, партійних діячів.

Звісно, ці списки створювали не в кремлі. Разом з тими, хто хоче жити у вільній країні, завжди є ті, хто не хоче жити у жодній. З народження мертві є і у нас. Однак той факт, що Іуда був з Христом, не відмінняє християнства.

На дурне руське питання «Де ви були вісім років» у мене є відповідь: там само, де зараз. Тому що бути в Донецьку з 2014 року означало у будь-який момент перетворитись в «жертву київських нацистів», будучи обстріляним самим «визволителями» для переконливої картинки Рашатв. У Сергія Лозниці є про це кіно. Є кіно, однак немає позиції. Бо «ми – за мир» в нашому випадку означає «за мир, в якому не буде України».

Київ 26 березня 2022

У Києві працюють кавярні, пекарні та малі міські ринки. Все, що треба за списком для тер оборони, можна купити в супермаркеті. Але ми постійно зупиняємось біля кожного відкритого віконця із написом «кава» та біля вуличних торговців. Я терплю. Каву можна «підвісити», ковбаску та кислу капусту – додати до смаколиків поза списком. Якщо вчасно зупинитися, то капуста буде всього лише півдіжки. А ковбаски й того менше. Трохи менше, ніж десять кілограмів.

Однак зупинка навколо хлібного, з якого пахне здобною випічкою, уриває мені терпець

«Ні!» - кричу я. – «Здобі – ні!»

Вітер, який дує в правильному напрямі, зупинити не можна.

Він виходить з магазинчику із ящиком булок. У житті до війни вони називались «сінабони». Щоб їх їсти на вулиці, треба спеціальне оздоблення. Наприклад, серветки – мокрі та сухі, не завадили б також тарілки або хоч якийсь папір, щоб тримати смачне в руках. За один укус сина бон в роти не вміщується.

«Я стільки не з'їм!»

«А це не тобі! Це на додачу до списку!»

«На додачу одні такі вже приносили «наполеона»....»

«І шо? Взяли москву?»

«Ні, командир сказав, що станом на зараз «наполеон» та інша здоба не на часі. Від неї пучить... Зрозуміло?»

«Давай той... До шпиталю...»

Дивлюсь на нього дієтичним поглядом.

«Ну не до шпиталю, так давай людям роздамо? Будемо стояти тут і роздавати. Як дід Мороз...»

«Санта!» - кричу я. Люди на вулиці дивляться на мене з розумінням. Зараз кожний божеволіє, як хоче. Але в цьому випадку – не я. «Санта Клаус, а не дід москаль! Щоб він здох!».

Перехожі посміхаються. Вони – на моєму боці.

«Ну добре, добре», - хнюпиться переможений він. – «Тоді давай той... Сухариків з них наробимо? Мішечок чи два?»

«А навіщо ти їх взагалі купив?»

«Економіка, Льоня, економіка. Хтось має її підтримувати. Поки є гроші, це буду я...»

«Ну тоді сухариків – можна»

Сьогодні було сонце, вітер, дощ, холод. Знову лютий. Такий самий лютий, як і тридцять два дні тому

Київ 27 березня 2022

Після Перемоги хтось має говорити. Це буду не я.

Я не хочу й не зможу говорити після Перемоги.

Я хочу, що було тихо, чутно вітер, чутно траву, чутно хижі кроки кота на дворі. Без мого голосу, без вашого, без всіхнього голосу.

Тихо... Щоб словами та звуками не перебити «те, що не вмирає».

Але хтось має говорити. Це буде такий самий священний обов'язок як фронт, волонтерство, шпиталі. Промовами, інтерв'ю, доповідями ті, хто зможуть говорити, дадуть іншим можливість вловити шепіт тих, хто пішов.

Вловити шепіт, запах, смак, холод або тепло долонь. Десь тут. Все це буде десь – змішане з повітрям, з листям, з водою, з парфумами, бензином, кавою, пасками. Десь тут, де буде моя рука й моє вухо, яке тепер не чує й не збирається чути нічого, крім них.

Не уві сні, хоча й уві сні також. Я хочу, що це було явленим дивом. І щоб воно було скрізь, й кожний міг би його впізнати. Диво, в котрому зазвучить якась округлена «р», або запинання, або оперний тембр – тенор, сопрано, бас.

В нашому мовчанні ми будемо впізнавати їхні голоси й наші зціплені щелепи відкриються та може випустять трохи слів. А може й ні.

Я не хочу й не буду говорити.

Я буду шукати, чекати та слухати. І доти, допоки не знайду, я не буду говорити.

Київ 28 березня 2022

Сергійкові чотири роки. Він з бабусею живе на восьмому поверсі. Коли лунає сигнал повітряної тривоги, Сергійко несеться сходами та встигає постукати у двері на кожному сходовому майданчику з веселим криком: «Пані та панове! Терміново в укриття».

Укриття, щоправда, як такого немає: ані бомбосховища, ані підвалу. Люди збираються на першому поверсі, виносять стільці, крісла та спальні мішки на той випадок, якщо тривога буде довгою.

За десять хвилин від початку сидіння Сергійко звертається до всіх: «А скажіть, будь ласка, ні в кого вдома не залишилося трохи компотику? Для мене – як для доброго та чемного гостя?»

Компотик знаходиться у двох чи навіть у трьох квартирах. Сергійко смакує кожний. Він п'є та хвалить господинь, натякуючи, що його бабця «от ніколи так не вміє». Час йде...

До «невмілої бабки» додається дід, який «спіймав диверсанта і відніс його як хабар до воєнкомату».

Згодом Сергійко каже: «А чи нема в когось для чемного гостя хлібчика з медом?». Хитрує. Насправді він не хоче хлібчика з медом й розраховує на те, що у квартирах його сусідів точно не лежить вже підготований сандвіч, а тому чекає на печиво, цукерку, шоколадку – щось заборонене у мирні часи.

Він говорить: «Бабо, от зараз нас всіх тут вбють й кому тоді будуть потрібні мої красиві зуби й здорова їжа всередині пуза?»

Декілька букв він вимовляє неправильно. Але зі смислами завжди все ок.

Ті, що дістались села, пишуть, що додому повернулися лелеки. Ті, хто чекає своїх з Маріуполя, пишуть, що туди навідався кадиров.

Ми по-різному проживаємо війну, але однаково проживемо Перемогу

Тридцять третій день лютого. В дитинстві мені говорили, що лютий – найкоротший місяць року

Багато мерів вкладали грубі гроші в свої виборчі кампанії. Ніде правди діти: посада мера в Україні завжди означала доступ до державного бюджету, від якого можна було непогано відкусити. Відкусити так, щоб вистачило на хатинку в Іспанії, трошки – у спадщину дітям та онукам. Ну й собі – на красиве життя.

Тепер виходить, що мери вкладали грубі гроші в те, щоб стати героями. А іноді навіть нескореними мучениками, розстріляними ворогом за вірність Україні.

Ніхто не знає, з чого та коли народжується сила бути людиною. У нашій теперішній історії виходить, що вона народжується зі всього

Київ 29 березня 2022

У повітрі глухо шумить. Вікна не здригаються. Ба-бах-бах. Значить, від нас. Значить, можна не падати на асфальт, не закривати голову руками. Можна йти далі. Просто глухо шумить у повітрі. Ми призвичаїлись.

У Донецьку шуміло менше. «Прилітало», проте, більше. У 2014 в Донецьку були люди, які на початку літа спустилися до підвалу й вийшли з нього на початку зими.

Тепер такі люди є у Харкові, Чернігові, в Сумах... У Києві станом на зараз немає.

В ніч на вчора від інфаркту помер історик Сергій Кот. Все життя він присвятив збору та надходженню до України культурної спадщини, вивезеної або розграбованої через війни.

пан Сергій опікувався реституцією всім серцем. А тепер його серце зупинилося.

Мій друг Сергій Ваганов пише: «Місто Маріуполь перетворилося на контурну карту»

Серед тих ворогів, кого наша Армія перетворила на вантаж-200, є багато командирів, які вбивали сирійців. Вбивали або давали накази на вбивство. Той хлопець, що плакав на перших шпальтах чи не всіх світових таблоїдів, був позбавлений всього кимось із них.

Я часто думаю про те, що Сирія, знекровлена та зруйнована руським міром, пройшла повз свідомість. Тільки на початку це була гаряча страшна новина, а потім – буденність далекої від нас країни. З 2014 Ми і самі були буденністю далекою від всіх інших країни.

Ми були «десь там», де дивні дикі племена б'ються за доступ до водопою.

У перший день нападу один з міністрів ФРН сказав нашому послу, що через дві-три години України не буде, а буде інша реальність. Тож допомагати нам немає жодного сенсу.

Ми, українці, не були із Сирією такі зухвалі. І зараз не є. Ми віримо в них, навіть попри те, що кремль шукає в Асада наємників проти нас.

Ті командири, які стали мертвими на нашій землі, більше ніколи не будуть бомбити Сирію. Зрештою, такою є наша відплата за вчорашню байдужість.

Вони знищені тут. А якби світ був хоч трохи солідарніший, ці покидьки мали полягти в землю там.

Я не хочу, щоб якихось руських командирів довелося «двухсотити» німцям у відплату за сьогоднішню байдужість їхнього істеблішменту.

Ми не станемо називати нашу війну «вітчизняною». «Вітчизняна» - це руський воєнний міф, всередині якого зросла руська форма нацизму. Це як колись у словах третій райх не було нічого, окрім історичної альянсу, а потім не стало нічого, окрім ганьби та кровію

Ми воюємо за свою батьківщину. Але не за батьківщину як символ, а за людей та їхню свободу. Залюдинна війна? Залюдська?

Війна за незалежність? А звідти – Столітня війна?

Давідова війна? Восьмирічна?

Люта війна?

Війна відплати?

Переможна війна? Може ж бути у війни така назва?

Київ 30 березня 2022

Хтось запропонував рахувати дні четвергами, оскільки війна буде тривати, а лік днів буде раз у раз бити у розволочені кішки своїми підступно довгими декадами. Четвергами – не так болісно. Завтра, наприклад, лише п'ятий четвер.

Між другим та третім я знайшла небо. Між третім та четвертим помітила повітря. Перед п'ятим побачила вулиці. В Києві, як й інших містах, де війна йде на околицях і виїхати-приїхати можна потягом, а не гуманітарним коридором, обабіч доріг стоять біллборди.

З довійни – реклама дитячого плавання та концерту Шуфутинського, який дуже схожий на мертвого Кобзона.

З війни – «Слава Маруполю!», «Чернгів, дякуємо!», «24 лютого о 5 тій години ранку Росія бомбила Київ», «Руський військовий корбаль, іди нахуй!», «Руський солдат, бути живим в полоні краще, ніж мертвим в канаві».

Більш за все мені подобається «Міністерство оборони. 4.5.0»

4.5.0. – це сигнал військових, який означає «все спокійно».

Все – спокійно. Наші вранішні переклички стають коротшими й тепер складають з трьох цифр і трьох крапок.

Між четвертим та п'ятим четвергом в Києві - 4.5.0.

Спокійно – це не тихо. Наша артилерія б'є і б'є. Ми кажемо: «Працює».

Працює над тим, щоб нас не денацифікували до смерті руські ракети, що летять з боку майже знищеної Бучі. Зрештою, саме тут, між обстрілами Києва, «освободітелі» зжерли собаку-алабая й похвалилися цим своїм друзям. Друг схвалив. Якщо наступного разу вони зжеруть свого колегу через те, що «сухпай» їм настобрид, друг також схвалить. Друг – не путін. Він – руський народ, який вбиває, ґвалтує, краде й тепер от – жере алабая.

Бачу вулиці. А з цим постійно відчуваю присмак бетону в роті. Я ніколи не їла бетону і навіть не лизала. Але точно знаю, що це він.

Як з'ясувалось, ненависть буває різною на смак. Сьогодні – бетон.

Вчора – згрище.

Руський мир – всі смаки пекла.

Дуже боліло вухо. Зараз трохи менше, але все одно. Лікар сказав, що могло бути гірше, однак буде краще. Я спитала: «Ви з Донеччини чи Луганщини?»

«З Донеччини», - відповів він.

«Знову той самий досвід»

«Не скажіть. Нам все же таки пощастило більше. Ну от вдумайтесь, що до нас літало? Тільки якісь міни з мінометів, «гради» та «смерчі»... А зараз – яка бісова навала!»

Нам ми німця до цього кабінету або француза. Можна почати з Макрона. Ми б з лікарем навчили його, що «гради», «смерчі» та міномети – це про пощастило.

У нас в квартирі є трохи марихуани. Реально трохи – навіть на одну цигарку не вистачить. Крім того, пане поліцейський, я чесно не пам'ятаю, звідки вона взялася. Хоч ріжете.

І – раптом що – я за легалайз у медичних цілях.

Колись чоловік ховав (тримав?) її у шапчику в ванній. Потім десь в іншому місці. Чесно, хоч ріжете, не знаю, де зараз.

Сьогодні з'ясувалось, що наш син сімнадцяти роки її знайшов. А, щоб зганьбити нас у свій час, відзняв на телефон.

Час настав: я знайшла у сина цигарки, хоча рік тому він присягався не робити так більше.

У процесі вихованням чесного громадянина, син зайшов з козирів.

«По-перше, це цигарки з минулого року, вони лежать на згадку. По-друге, люди, які ховають у ванній марихуану, могли б поводити себе тихіше»

«Нічого про це не знаю. Це не наше. Це не ми. І взагалі там нічого немає...»

«І не було....?», - якимсь строго й печально питає він. І через паузу, в якій випалює мене поглядом, говорить: «Знаєш, мам, я розумію, що тобі незручно. Але давай надалі ніколи в житті більше не жартувати у стилі «руського миру...»

Київ 31 березня 2022

Відкрилися перукарні. Ні, не так: відкрилися барбершопи. В першу чергу Київ хоче стригти хлопців. Ті дівчата, яка не відрізали коси, щоб йти на фронт, будуть потроху відрощувати волосся – за себе й за них.

Ціни в барбершопах гнучкі: для воїнів – безкоштовно, для волонтерів – можна безкоштовно, але якщо є гроші, то скільки є, стільки й ціна. Для всіх решта три варіанти: 400, 600 або 800 гривень. З будь-якої суми – половина йде Збройним силам України.

Коли відкриються жіночі перукарні, я буду ходити підстригатися на сантиметр кожного тижня. Половину – на ЗСУ, половину – на підтримку економіки. Маю сантиметрів сорок і дуже вірю, що до Перемоги вистачить не стати лисою.

Болить географія. Недовчена, прогуляна, забута, бо скільки часу пройшло зі школи, болить географія України.

Замість позначок корисних копалин, річок, озер, ярів, степів, лісів тепер криваві мітки влучання ракетами або авіабомбами.

Кожна назва міст, сіл, селищ закарбовується в пам'ять, щоб боліти десятиліттями.

Кажуть, що рани затягнуться, а шрами заживуть.

Ні. Їх просто не буде видно, їх не можна буде пощупати, провести по ним рукою.

Залишившись всередині, вони будуть невидимо розриватися від великих нагадувань й дрібних спалахів пам'яті.

Всі ці роки я ношу в сумці ключі від квартири в Донецьку. Я вже не пам'ятаю, яким ключем відкривається який замок. Я забула, забула...

Але натикаючись на них рукою (розмір моєї сумки дозволяє вважати її й тривожною валізку, й місцем поховання трупів ворогів)... Натикаючись на ключі рукою, я відчуваю, як всередині – в невидимих й, можливо, не існуючих частинах мого тіла, тече чорна кров, як ця кров застилає мені

очі... Я не плачу. Я ненавиджу їх. Їх – руських. І буду ненавидіти до
скону.

Всіх.

Буча. В гостях удома

Олег Коцарев, спеціально для DW.

*Тізер: Лише десять метрів розділяє повністю знищену аптеку та
вціліле затишне кафе з літньою терасою і шезлонгами.*

Уперше після початку війни, вперше після окупації та звільнення я
потрапив додому, до знаменитої тепер на весь світ Бучі. Враження від
зустрічі — яскраві та суперечливі, контрастні.

Хвилюючий момент: я вийшов із автобуса, що курсує до Бучі з
«Академмістечка», останньої зупинки київського метро (у передмісті
відновлено рух більшості видів громадського транспорту). Першим мені
впало в око рукописне оголошення на зупинці: «Прибирання квартир
після рашистів будь-якої складності». Нескладно було здогадатися, що
саме «прибирання після рашистів» стане головним девізом мого
приїзду. І девізом життя цілого міста в останні місяці. Бучу мінімально
приводять до ладу: працює комунальна інфраструктура, відкриваються
установи й магазини (навіть книгарня!). Так само й мені довелося
займатися «великим прибиранням», бо в моїй квартирі якийсь час жили
окупанти. Пощастило — обійшлося майже без руйнувань, а крадіжки
виявилися досить дрібними. Тим часом одна з квартир у сусідньому
під'їзді сильно пошкоджена «прильотом».

У сьогоднішній Бучі матеріальні сліди війни — точкові. В одних місцях є серйозні руйнування. В інших ушкоджено окремі частини окремих будинків. Деякі райони повністю чи майже повністю вцілили. Відчуття тотальної руїни, яке з'являється після перегляди фотографій і відео, в реальній Бучі немає. Але чи можна забути, що саме тут росіяни залишили обвуглені тіла бучанців? Адже це місто, на відміну від деяких інших сусідніх передмість, найбільше постраждало саме людьми.

Великий торговельний центр «Модуль» на заході Бучі, біля траси Київ-Варшава, перетворився на згарище, над яким мальовничо похилилися літери «Торговель». За сотню метрів звідси менший торговельний центр почувається цілком добре.

Лише десять метрів розділяє повністю знищену аптеку та вціліле затишне кафе з літньою терасою і шезлонгами. У кафе людно й гамірно, офіціанти ледь встигають приносити численним клієнтам замовлені страви і напої. А ось один із найвідоміших нових житлових комплексів міста — «Буча-квартал». Більшість будинків у ньому цілісінькі, на доглянутих дитячих майданчиках граються діти. Однак, зелену і спокійну атмосферу «розбавляють» імпровізовані печі на підвір'ях: їх зробили мешканці у дні боїв і окупації — адже тоді не було ні світла, ні газу, ні води в кранах. На цих «пічках» і готували їжу, і гріли воду, щоб хоч трохи помитися. Сергій, який показує мені цей район, виводить мене за один із внутрішньоквартальних поворотів — і раптом я помічаю, що в охайному будинку вцент знищено половину під'їзду. Руйнування дуже серйозне, але Сергій повідомляє:

- Уяви, під час цього «прильоту» не загинула жодна людина.

За багатоповерхівками «Буча-Кварталу» та «Нової Бучі», в напрямку Ірпеня, видно великий район одноповерхових приватних будинків. Це

Яблунька (у давнину — одне з сіл, які об'єдналися на початку двадцятого століття в Бучу). Місце, що має сумну славу найгірших звірств окупантів. Вважається, саме тут було найбільше вбитих мирних мешканців. Усі, з ким я розмовляв, переконані, що на Яблунці найстрашніше лютували буряти.

- Звідси ми бачили, як отією дорогою з Яблуньки тікали люди.

Сьогодні на Яблунці багато розбитих будинків, на парканах можна зустріти написи на зразок «Мирные жители», адресовані росіянам, але також і написи «Міна». Найбільше руйнувань — на перехресті вулиць Яблунської та Вокзальної: там рознесло фактично цілі квартали...

Тема подій лютого-березня досі основна в розмовах людей у Бучі. Слова «окупація», «прилетіло», «й...нуло», «москалі» гучно лунають із майже кожної компанії. Багато перехожих на вулицях пригнічені й виснажені. Часто в одязі мешканців помітні чорні ознаки трауру за загиблими.

Але контрасти й тут даються взнаки. Далеко не всі історії тих кривавих і руйнівних днів неодмінно трагічні. Ось іронічний чоловік на ім'я Віктор розповідає, як у час, коли до Бучі вперше зайшли росіяни, в його провулку в одному з сусідніх дворів саме тривала вечірка.

- І от один із них, п'яний уже, почув, що по провулку йдуть кацапи — та каже: «Зараз я з ними поговорю». Вийшов з воріт у банному халаті, хитається, якусь промову підготував і йде. А назустріч російський загін. Гаплик йому міг бути. Але він тільки рота відкрив, а ті йому так рукою вбік помахали: «Ану иди назад, во двор, мы вас защищать будем». Він і пішов назад далі пиячити.

Багато хто охочіше говорить саме про курйози з хепі-ендом, що досить промовисто з психологічної точки зору. Не менш іронічний Андрій розповідає практично дзеркальний випадок. Показуючи пошкоджене вікно в своїй квартирі, він звертає мою увагу на дідуся, який завмерло сидить на лавці у дворі.

- Оцей дід з гумором. Я ж тут усю окупацію був. Так от, коли нарешті вже наші стали заходити в місто — здається, тут тероборона йшла — дід отам сів у куточку, і його не видно було. Бійці, значить, пройшли й не помітили його, а він як гаркне їм ззаду: «Стой! Хто идет?!». Вони аж підстрибнули. Але нічого діду не зробили. Веселий дід. Сім'я в нього швидко з Бучі виїхала, а його «забули». Отак.

Як жарти й оптимізм «проростають» через чимало розмов про війну, так і елементи повноцінного, умовно мирного життя «пробиваються» крізь цілодобовий морок війни. На вулицях більше машин, наповнюються дитячі майданчики, у вечірніх скверах знову розгортаються весняні веселощі молоді.

Окрема втіха для багатьох із тих, хто вертаються сьогодні до Бучі — те, що практично не постраждав чудовий Бучанський парк. Але і в його зелених лабіринтах, на лавочках, із людьми, з якими давно не бачилися, ми знову говорили про війну. Наталя розповідала, як мирні мешканці переховувалися в одній з бучанських шкіл, Олександр — як ховався в своїй квартирі. Згадували загиблих.

Про них, загиблих, сьогодні в Бучі нагадує все, але при цьому меморіальних об'єктів ще не створено. Майбутня меморіальна стратегія ще не надто зрозуміла. Як не дуже зрозуміле й майбутнє загалом: чи перетвориться трагедія, відома як #buchamassacre, на спогад? Чи не

повториться вона? Надто, що аналогічні, а то й гірші жахіття тривають просто сьогодні в інших окупованих і знищуваних ворогом українських містах і селах. Чи спроба повернення до нормального життя стане незворотною? Люди, які повернулися до Бучі або й нікуди з неї не виїздили, сьогодні часто почуваються вдома, як у гостях. Вони переважно з надією та вдячністю дивляться на українських військових. А також чудово розуміють, як багато залежатиме від рішучості, з якою допомагатимуть Україні боронитися від нашествия країни Заходу.

ПРОЗА

Оксана Забужко, есей із книги "І знов я влізаю в танк..."

МИ, ДЕПОРТОВАНИ: КОДА

Транспорт жде. У цієї фрази можуть бути – і безліч разів бували – варіанти. Наприклад, *"дві години на збір"* (чи півгодини, чи 24 години – різниця в цьому випадку екзистенційна!).

Або *"з речей дозволяється брати з собою не більше двох кілограмів на особу"* (чи п'яти, чи – скільки подужаєте винести...): кожна подробиця-уточнення тут – на вагу живого тіла, кожна пахне грудним

молоком, теплим хлібом, дитячим волоссячком, старими фотографіями, подружніми перинами, ліками, сушеними травами у ворочку, закапаними воском богами на покуті – всім вашим нероз'ємним, кровно сплавленим воєдино в кількох поколіннях життям нараз.

І саме із цього життя ви тепер мусите, точно прицілившись, вихопити кілька опорних елементів так, щоб воно не розпалось – а воно вже розпалось! – і нашвидку скласти собі з того переносний, наплечниковий дім, равликову хатку, що й далі тримала б вас при купі, і тому це насправді дуже серйозне питання, можливо, навіть питання питань, що на нього відповідь куди більше скаже про вас, аніж сотні заповнених анкет і тестів на кшталт "5 книжок, які я візьму з собою на безлюдний острів", – *скільки часу вам треба, щоб спакуватись, коли на порозі вашого дому стануть люди з автоматами й скажуть вам: виносьтеся, транспорт жде?..*

Це ж бо не подорож: із подорожей повертаються. Не еміґрація: еміґрацію вибирають. В обох випадках ви принаймні є суб'єктом дії. А тут ключове слово – "транспорт", а ви – вантаж, статистична одиниця в масових перевезеннях, як голова худоби або кубометр дров.

Невидимою чужою волею вас видирають, мов дерево з корінням, із вашого єдиного на світі дому, з питомого, мов продовження вашого тіла, ландшафту родової пам'яті – і переносять кудись по мапі на безвість, щоб кинути в незнайомому місці: тепер, кажуть вам, ваш дім тут – приживайтесь наново. Не приживетеся, всохнете – що ж, ваша вина.

...Якщо повторювати цей експеримент у кількох поколіннях, людинодерево навчиться ніколи й ніде не запускати коріння глибоко. Не зріднятися по-справжньому з жодним *місцем* – як ті жертви брутально

потопаної першої любові, котрі потім увесь вік бояться покохати вдруге.

Підшкірна, стовбурова-спинномозкова пам'ять про раз пережиту травму розриву блокуватиме всі подальші спроби закорінення застережним червоним спалахом: свій дім (і круг нього, захисними концентричними колами, – село, місто, батьківщина...) – це *те, що боляче втрачати*, ні, тільки не це, більше ніколи, краще мати натомість "легкий" – переносний...

Так, щоб будь-якої хвилини, коли знов розчахнуться двері й зайдуть чужі автоматники, можна було підхопитися, згребти найнеобхідніше (немовля у слінґу, лептоп у боковій кишені рюкзака, кредитні картки в нагрудній, все, що треба, потім купимо на новому місці, швидше, швидше, *транспорт жде!*), – і покотитися далі за вітром крізь незігрітий простір – нічого в собі не рвучи з кров'ю, не шматуючи по живому, привчивши себе любити – вже не точку на мапі, а відрізок між точками, не статику, а динаміку, не місце, а переміщення: рух – дорогу – вокзал – аеропорт...

І так і жити номадом – на валізках: якщо доведеться – роками, десятиліттями, – увесь цей час "не бачачи" докільля, як турист "не бачить" стін готельної кімнати з відклеєними шпалерами й слідами блощиць.

...Їх можна впізнати на око – нелюблені міста, окрадені з господарів землі, села чужих могил. Простір, де на всьому лежить виразна тінь *анемії*, – так, ніби колись із нього викачали всю кров, а натомість ввели – несумісну за групою.

І сновигання неприживлених мас "кров'яних тілець" серед невчитних їм мурів і незадбаних дворів, де гудуть у коминах чужі привиди, залишає у стороннього споглядача химерне враження, наче всі ці люди думками

насправді "не тут", а десь-інде, – де, потай вірять вони, лежить на безтерміновому депозиті, як у гігантському холодильнику, чекаючи на розморозку, їхнє *справжнє* життя, предківський Золотий вік...

Ця віра і є – той самий запах, що зберігся на дні колись у поспіху ("дві години на збір"!) спакованої бабусиної валізки. Навіть якщо нічого більше не вдалося вивезти, запах лишається завжди: без нього немає дому. Навіть переносного.

Ми ловимо його ніздрями по всіх усядах, на всіх географічних широтах. Діти, внуки і правнуки депортованих – ми розтеклися поверхнею суші на всю планету, як другий океан, розносячи по ній вірус нашого "набутого домодефіциту". Щоб скрізь почуватись удома, ми запрасували, зарівняли вселенський простір до кондиції кількох універсально впізнаваних – "переносних"! – елементів: автострада, бензозаправка, "МакДоналдз", аеропорт...

Ми вживаємо одноразовий посуд і міняємо оселі й локації, як моделі комп'ютерів або куртки серійного виробу. В принципі, ми незле пристосувалися, гріх нарікати. Єдине, що нас мучить, – це запах.

Він може нахлинати зненацька – в уривку старої мелодії, у випадковому поєднанні барв, у звуках забутої мови... У парі над стравною – о так, ми віримо, що саме так пахло на кухнях нашого пра-пра-пра-дому, рецепти ж відтворюються по пам'яті, і ті самі страви однаково смакують на всіх широтах, хіба ні? (правильна відповідь – ні, але краще її не знати...)

Фільми, книги, кав'ярні, реконструкції – щоб не почуватись бездомними, ми створили цілу індустрію ностальгії. А запах все одно приходить до нас у снах – і може зненацька вибухнути з несподівано страшною силою, на всю довжину, здавалось, давно викорчуваного стовбура, – і посеред фойє київської лікарні доросла жінка, втікачка з окупованого Донецька, заливаючись сльозами, закричить заскоченим медикам, щоб її не сміли,

не смі-ли! – писати в документах "переселенкою", бо вона не "переселенка", ні, – вона СВОЇМ АВТОМ ПРИЇХАЛА!..

І ти плачеш разом із нею, хоч реєстраторки вже нишком ззираються на вас обох. Ти розумієш: два, а може, три покоління тому предків цієї жінки привезли в Донбас на шахти, як і більшість тамтешнього люду, – якраз офіційними радянськими "переселенцями": у "телячому вагоні" для розкуркулених.

Їм повезло – моїх вивозили значно далі по мапі, в Сибір і в степи Казахстану, і шахти, які вони там будували, і міста, що поліпами наростали круг тих шахт, зараз руйнуються без жодного втручання російської армії: простим самовідновленням простору до стану природної дикості після вчиненого над ним людиною насильства, – і нема кому там доглянути могили тих моїх рідних, котрі – не повернулись).

А ця депортована у третьому коліні – повернулась. Сама. СВОЇМ АВТОМ. І байдуже, що до того її знову змусили – вже в зворотному напрямку – люди з автоматами, либонь, тої самої марки, що й колись. Головне – вона більше не вантаж, у неї є "своє авто" – ідеальна равликова хатка, яку вдалось нажити на так остаточно й не прирученій – не полюбленій, і від того так гірко, чорно і страшно *беззахисній* землі.

І я знаю, що вона сама була за кермом. З відчиненого вікна на неї тягло чадом згарищ, димом походних кухонь на блокпостах, бензином і пробудженим весняним степом: запахом дому.

Юрій Андрухович

МОСКОВІАДА

(Фрагмент)

Підіб'ємо тим часом деякі підсумки, фон Ф. Ти справді вийшов, ні, видерся від Галі на свободу. Ти справді стоїш під дощем і розчулено думаєш про нещасливе кохання, про самотність, про специфічну жіночу жорстокість. Крім того, обмірковуєш свої подальші, трохи непевні від зужитого бухла, кроки.

Адже, попри свободу, здобуту кров'ю, маєш деякі відчутні мінуси. По-перше, втрачено плащ. Він так і лишився там, у її помешканні, твоїм заручником. Будь-якої хвилини вона може пошматувати його ножами або, обливши бензином, спалити. Це буде чорна магія, священна помста. Тепер мокни під дощем і цокоти зубами в самому светрі. По-друге, касета з найновішим концертом Майка Олдфілда. Ця втрата значно серйозніша, адже без музики, без улюбленої тобою музики ти, фон Ф., ніхто й ніщо. Без музики ти дешевий сучий син, егоїстична потвора, обмежене самозакохане бидло. З музикою ти поет, геній, людинолюбєць і мудрець, тільки музика надає сенсу твоєму гнітючому, помилковому і зрештою, випадковому існуванню, дурний осле. Музика дає тобі шанс порятувати бодай півнігтя свого наскрізь просяклого гріхом падлючого тіла. А ти розкидаєшся нею, полишаєш де не слід.

Нарешті ще жахливіша втрата. Галя. Адже безглуздо тепер, після того, як зацідив їй кулаком по вилиці, сподіватися на якесь відновлення стосунків, на прощення і втихомирення, навіть на звичайну людську дружбу. Раз і назавжди зачинено перед тобою її двері. Ти знову виявився негідним жінки, яка заради тебе готова була на все, навіть убити тебе з допомогою витончених зміїних отрут. Ти вже ніколи не знайдеш такої жінки. Тобі було подаровано її, безперечно, згори. Ти

зневажливо і плебейськи відкинув цей дар. Єдиним, але потужним і точним ударом кулака. За це ти заслуговуєш бути кастрованим, друже фон Ф. Або роздертим між двох молодих дерев.

Плащ, касета, Галя. Досить багато, як на один день. Який, до речі, ще не скінчився. І ти бредеш назустріч новим втратам, у светрі, під дощем, а назустріч тобі бреде Москва — кульгава, мокра, відригуюча, з ветеранами, неграми, вірменами, китайцями, комуняками, фанами "Спартака" в червоно-білих панамах, сержантами, рецидивістами та ходаками до Леніна. І ти йдеш з великою торбою на подарунки, хоча прекрасно знаєш, що це сьогодні майже неможливо — купити в Москві комусь якийсь подарунок. Це місто вже не спроможне робити подарунки. Це місто втрат.

Це місто тисячі та одної катівні. Високий форпост Сходу перед завоюванням Заходу. Останнє місто Азії, від п'яних кошмарів якого панічно втікали знекровлені та Германізовані монархи. Місто сифілісу та хуліганів, улюблена казка озброєних голодранців. Місто більшовицького ампіру з висотними почварами наркоматів, з таємними під'їздами, забороненими алеями, місто концтаборів, націлене в небо закам'янілих гігантів. Населення тутешніх в'язниць могло б скласти одну з європейських націй. Місто гранітних вензелів та мармурового колосся і п'ятикутних зірок завбільшки із сонце. Воно вміє тільки пожирати, це місто забльованих подвір'їв і перекошених дощаних парканів у засипаних тополиним пухом провулках із деспотичними назвами: Садово-Челобітьєвський, Кутузово-Тарханний, Ново-Палачовський, Дубіново-Зашибеєвський, Мало-Октябрьсько-Кладбищенський...

Це місто втрат. Добре б його зрівняти з землею. Насадити знову дрімучі фінські ліси, які тут були раніше, розвести ведмедів, лосів, косуль — хай пасуться довкола порослих мохами кремлівських уламків, хай плавають

окуні в ожилых московських водах, дикі бджоли хай зосереджено накопичують мед у глибоких пахучих дуплах. Треба цій землі дати спочинок від її злочинної столиці. Може, потім вона спроможеться на щось гарне. Бо не вічно ж їй отруювати світ бацилами зла, пригнічення й агресивного тупого руйнування!

І в цьому, мої дами й панове, полягає завдання завдань, неодмінна передумова для виживання людства, і на цьому хай зосередить свій пафос уся цивілізація великих народів сучасності — без краплі пролитої крові, без тіні насильства, із застосуванням гуманних парламентських важелів, зрівняти Москву, за винятком, можливо, декількох церков та монастирів, із землею, а на її місці створити зелений заповідник для кисню, світла та рекреацій. Тільки в такому випадку може йти мова про якесь майбутнє всіх Нас на цій планеті, майне дамен унд геррен! Дякую за увагу. (Загальні оплески, усі встають і співають "Оду до радості" Бетховена, слова Шіллера).

Але це всього лише твоя особиста п'яна думка, фон Ф. І вона може аж ніяк не збігатися. Тобто фатально не збігатися ні з чим. І втратам людським не буде кінця на цій землі.

ПОЕЗІЯ

Дарина Гладун

війна не почнеться завтра

іменем усіх похоронних вінків і пластикових стрічок

*іменем лакованих трун і лакованих черевиків мерців незручних
нерозношених непридатних щоб танцювати твіст*

/так танцювати твіст

/так танцювати твіст

чомусь уявляю мерців що танцюють твіст

тримаючи у руках лаковані черевики замалі для розпухлих ніг

їхніми іменами називаємо вулиці сквери парки

ставимо пам'ятники на центральних площах

*тепер це площі пам'ятників між якими навіть протиснутись
неможливо*

у мирний час тут діти гратимуть в хованки але не одразу –

хіба через два роки через п'ять років через сорок років

звісно якщо площа пам'ятників площа пам'яті вціліє у цій війні

передчуваючи наближення фронту з півночі фронту із півдня зі сходу

переіменовуємо і переіменовуємо

встановлюємо нові таблички на будинках дитячих садках і школах

*щоб бодай на якусь хвилину окреслити те що насправді важливо для
нас*

але не встигаємо

змінити назви всіх вулиць

поставити всім пам'ятники

переіменовуємо на честь загиблих те що складемо в тривожну валізу

ліхтарик тепер не ліхтарик а Кокурін Сергій Вікторович

радіо – не радіо – Андріюк Євген Олександрович

аптечка – Горбенко Святослав Сергійович

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

беремо пам'ять про наших мерців із собою в евакуацію

залишаючи книжки записники і фотоальбоми радянських часів

на милість снарядів і мародерів

/які танцюватимуть твіст

/так танцюватимуть твіст

/так танцюватимуть твіст

/під звуки старих платівок з бабусиної фонотеки

амбасадори війни

*кутаємося у покривало війни
сидимо на воєнній дієті
на сніданок у нас війна
війна на обід на вечерю
війна ллється нам із очей
стирає підшви наших важких черевиків
залазить скіпками під шкіру і починає гноїтися
переносимо війну у наших головах
переносимо війну у наших ротах
пішки у вантажних і легкових автомобілях у маршрутних автобусах
міжміського сполучення та приміських потягах
через кордони більших і менших населених пунктів через державні
кордони
радіоефіри тепер які лиш війна-війна
вмикаємо телевізор --- війна-війна
наповнюємо війною зали очікування чужі будинки дороги телефонні
розмови
переказуємо почуте побачене і новини з фронтів
намагаємося виговорити війну вичавити війну вимити з себе війну
та війна не залишає жодного з наших тіл
у глибинах ротів не закінчуються слова*

01.03.2022

*одинадцятий день поспіль
війна розчісує моє волосся
вмиває мене начисто витирає обличчя насухо
така турботлива*

06.03.2022

Сергій Жадан

Зі збірки «Антенa»

*Три роки ми говоримо про війну.
Навчились говорити про власне минуле, враховуючи війну.
Навчились будувати свої плани, з огляду на війну.*

*Маємо слова, щоби виявити свій гнів.
Маємо слова, щоби висловити свій жаль.
Маємо слова, щоби засвідчити свою зневагу.
Маємо слова для проклять, маємо для молитов,
маємо всі необхідні слова,
якими можна сказати про себе в часи війни.*

*Нам дуже важливо говорити про себе в часи війни.
Ми не можемо не говорити про себе в часи війни.
Ми вважаємо неприпустимим мовчати про себе.*

*Щоранку говоримо про війну.
Стоїмо перед дзеркалом і говоримо про війну.*

Говоримо з тим, кого перед собою бачимо.

Мудрі слова.

Мудрі і переконливі.

Мудрі питання,

мудрі відповіді.

Щоранку нагадуємо всім про кількість загиблих.

По обіді тішимося сонячним спалахам за вікном.

Свіжій траві, що рветься крізь мертве каміння.

А ось надвечір знову нагадуємо всім

про кількість загиблих.

Нам дуже важливо нагадувати всім про кількість загиблих.

Нам дуже важливо, аби про кількість загиблих нагадували саме ми.

Нам дуже важливо, аби про кількість загиблих

чули саме від нас.

Не лишаємо нікому шансів.

Розрізаємо дійсність садовими ножицями,

даємо їй оцінку,

ставимо їй невтішний діагноз.

Три роки роздаємо оцінки.

Три роки говоримо, стоячи перед дзеркалом.

Можна не боятись ставити жорсткі питання.

І не боятись отримати незручні відповіді.

Ось лише більш упевнені в собі

говорять про це голосно.

А менш упевнені – тихо.

*На кількість загиблих це в будь-якому
разі не впливає.*

*Ось така в них тепер родина.
Ось такі родинні розмови.
Домовились не сваритись,
аби якось пересидіти цей серпень
під обстрілами.*

*Тому
про політику не говорять,
аби не сваритись,
про церкву не говорять,
аби не сваритись,
і про бога не говорять,
аби не сваритись.*

*Не говорять про родичів,
які виїхали.
Не говорять про друзів,
які лишились.
Не говорять про пацана з будинку напроти,
який воює.*

*Згадують сусіда.
Сусіда можна.*

*Сусід помер.
Сусіда шкода.*

*Щоправда, бог теж помер.
Але його чомусь не шкода.
Зовсім не шкода.*

*Два роки, доки його не було,
вона вагалась.
Міняти замки?
Не міняти?
Повернеться він?
Не повернеться?*

*Замки, зрештою, не поміняла.
Мабуть, підсвідомо чекала,
що він усе таки повернеться.
Повернеться, тоді вона йому все і скаже.
І про своє ставлення до нього,
і про своє ставлення до цього всього –
обов'язково скаже.
І про перервану вагітність.
Про яку він ці два роки нічого не знав.*

*А коли він повернувся
(без ключів, між іншим – десь їх загубив),
не стала нічого говорити.
І він не став.
Взагалі домовились поменше говорити.*

Особливо про політику.

*Говорити в нашій ситуації про політику,
те саме, що говорити в тубдиспансері про смерть –
комусь із присутніх це обов'язково не сподобається.*

А тут про що не скажи – все політика.

Хліб у домі – політика.

Школа на розі – теж політика.

*Рання весна, що затягує небо солодким димом –
так само політика.*

Політика в жестах, політика в диханні,

Політика в голосових зв'язках,

які потребують спокою.

Посварились на третій день,

не поділили душ.

Він зранку знову збирає речі.

Вона дивиться на небо, мов на молоко,

що ось-ось закипить.

Пізно вчити нас радості й утіхи, - думає собі.

Пізно лагодити шлюзи, крізь які витекло стільки води.

Життя схоже на будинок, в якому знайшли повішеного.

Пізно підбирати потрібні слова.

Пізно врізати нові замки.

Вулицею проходить жінка.
Зупиняється напроти магазину.
Вагається.
Потрібно купити хліб, вдома закінчується.
Купити тепер чи краще вже завтра? - думає.
Дістає телефон.
Говорить із мамою.
Говорить різко, не слухає,
збивається на крик.
Кричить, стоячи
перед вітриною магазину.
Так, ніби кричить на своє відображення.
Обриває розмову, не дослухавши,
йде вулицею, проклинаючи
невидиму, і від цього ще більш
ненависну
маму.

Плаче від образи на неї
і від неможливості її пробачити.
Забуває про хліб.
Забуває про все на світі.

На ранок починається
перший артилерійський обстріл.

І хто повинен сказати їм, що все завершилось,
що слід збирати речі, скидати до скринь

*нехитрий скарб, сорочки і светри,
що пам'ятають печаль і радість цих десяти років?*

*Час збирати речі, матроси, час збирати речі, штурмовики.
Брами, які ви брали приступом десять років, зрештою, впали.
Війну завершено, на стінах з'являються свіжі ластів'ячі гнізда.
Діти загиблих бійців сміються в порту до чужинців.*

*І сонце засліплює очі птахам над підкореним містом.
І історія крутиться жорнами в легенях повітря.
Час повертатись додому, герої, час збирати речі.
Війну завершено, війна лишилась у минулому.*

*І вони стоять при спалених домах, при чорних стінах,
і не мають сил залишити тіла своїх загиблих,
не мають сил визнати, що так – все завершилось,
завершилась війна, слід вантажитись на кораблі,
час збирати речі.*

*Хвилі рівно докочуються до берегів.
Чекайте попутного вітру, герої,
прощайтесь із загиблими.
Настає кінець часів, надходить кінець історії.
Ластівки скріплюють глиною розламаний час.*

*Але немає перепочинку літнім припливам.
Завершується одна історія, починається інша.
Вони стоять і відчують дихання часу,
між смертю й життям,
між війною й поверненням,*

між Іліадою та Одисеєю.

Борис Херсонський

*Ну что, явились – не запылились, принесли любимой букет из танков,
вертолетов, крылатых ракет,
сказали ей, ты во всем виновата, вот тебе мина-граната, сука, чего
ж ты обидела старшего брата?*

Это тебе не тренировочный взрыв-пакет.

*Мы не вторгаемся, мы восторгаемся – сука, не прекословь. Коленки
врозь, окровавлена простыня – вся любовь.
Мы тебя принуждаем к миру, к ужину с бронезакуской. Мир – не
простой, а русский, ты понимаешь – русский! Русский, сколько раз
повторять? Одевайся и ужин готовь!*

*Ну, где твой заступник? Ворочает языком?
Ты конечно весь век мечтала о друге таком!
Чтобы грозил оставить обидчика с пустопорожним карманом,
обзывал нашего папочку параноиком, клептоманом,
а русского человека – алкоголиком и простаком.*

*Мы пришли с огнем. И ты нас встречаешь с огнем? Посылаешь нас
нах, чтобы мы остались на нем.
Как говорят до получения дальнейших распоряжений, там – на
причинном месте, немало мест для сражений, то налетим
эскадрильей, то ракетой долбанем.*

*Ты узнала меня, это я, твой Каин, твой старший брат.
С тобою ангел? А с нами летательный аппарат.*

Мы навалились на вас всем спецхраном, всем телеэкраном, мы вставим вас одетым в прозрачный кондом тираном, у нас есть красная площадь, на ней устроим парад.

Ну что же скачите на бывшем павшем белом коне, он в крови, в блевотине, в грязи и гавне. Я пишу «в гавне», словарь исправляет на «в гавани». Спокойной ночи, товарищи – в грязном саване, в загаженной вами же вашей любимой стране.

Галина Крук

Стоїш із плакатиком "no war" як індульгенцією за те, чого уже не відвернути: війну не зупинити, як яскраву кров із розірваної артерії - вона тече стрімко, позбавляючи сил і життя, вона заходить у наші міста озброєними людьми, розсипається ворожими дрз у внутрішніх дворах, ніби смертельні ртутні кульки, що їх уже не визбирати, не повернути назад, хіба що вистежувати і знешкоджувати цим цивільним менеджерам, клеркам, айтишникам і студентам, яких життя не готувало до вуличних боїв, але війна вчить в польових умовах, на до болю знайомій місцевості, наспіх в тероборону спершу беруть чоловіків із бойовим досвідом, потім уже навіть тих, що мають за плечима тільки Dune і Fallout, ну і ще короткий майстерклас із приготування вибухових коктейлів

від знайомого бармена. в найближчого нічному клубі
сплять діти, плачуть діти, народжуються діти
у світ, тимчасово непридатний для цього
у дворі на дитячому майданчику варять протитанкові їжаки
і розливають смертельні "напої" - сімейним підрядом,
цілими родинами, які нарешті спізнали радість спілкування
і злагодженої колективної праці - війна скорочує відстань
від людини до людини, від народження до смерті,
від того, чого ми собі не бажали -
до того, на що ми виявилися здатні
- мамо, візьми трубку, - другу годину просить жінка
у підвалі багатоповерхівки, вперто і глухо,
не припиняючи вірити в чудо
але мама її поза зоною досяжності, у тому передмісті,
де панельки склалися, як дешевий конструктор,
від масованих ударів, де вежі зв'язку ще вчора
перестали зв'язувати, де світ розірвався на до війни і після
вздовж нерівного згину плакатика "no war",
який ти викинеш у найближчий смітник,
ідучи із протестів додому, російський поете

війна убиває руками байдужих
і навіть руками бездіяльних співчутливих

правда на твоєму боці, але це твій найтемніший бік
мало хто бачив його, принаймні, із тих, що живі
трава підіймає черству землю на своєму горбі
культі дерев випускають пагони, як пазурі

наука розпізнавання смерті відскакує від зубів
за браком часу відразу переходиш до ключової з тем:
сонні артерії над ключицями - справа і зліва, їх дві
чорний ворон - птах, що живиться падлом, а не тотем

чужих довкола стає стільки, що губиться лік своїм
спиш до вікна головою, під подушку кладеш щось важке,
гуляючи містом, подумки постійно облаштовуєш вогневі
позиції, де кут обстрілу добрий і вид на ціль,
і сонце не сліпить в очі, і всяке таке

дай мені часу на збори - не забути забрати усе -
перш як вийти за рамки безпеки, давно затісні,
щоб не дісталоя мародерам наших осель
ні доброї пам'яті, ні надтріснутого голосу плátівки,
ні свідоцтва померлих тут чи народжених тут дітей

дай мені ранку прокинутись в іншому сні...

момент істини

минулого - нема. майбутнього - нема.
є наслідки причин. є послідовність значень.
є площина, в якій квадратний корінь зла
росте і все довкруг дискримінує наче.

є рівність, при якій із протиставних двох
життя рівняє до нуля найкраще
є точка на нулі, де сходиться дощ, як бог,
на пересохлі губи. натще.

є градус, що п'янить. є тисячні, що ціль.
запрілий окуляр, затерпле передпліччя.
є світло, при яким не відкидаєш тінь.
є куля, що летить до тебе вічність

стільки дозрілої злості, що нею
можна начиняти розривні кулі
і стріляти самими очима,
зносячи голову з пліч

тільки яку саме голову треба знести,
щоб зупинити цього багатоликого монстра
зі слизькими іклами, що хапає і пожирає,
і не вдавиться, гадина

стільки злютованої люті - відповісти за кожного

*але куля, підлітаючи впритул, зависає на рівні очей,
придивляється, чекає якогось знаку,
що це саме та голова, без якої все виправиться*

*вагається, ніби не з того металу її вилито, як дитину
разом із купіллю, виплеснуто безрезультатно,
надаремно розтрачено, не в ті очі,
цим все одно*

*чи поезія може бути доказом
готовності вбити, нездатності змиритися
потреби дати відсіч не словом, а ділом?*

*грона гніву наливаються соком,
бубнявють у пальцях, темніють,
скоро вже ніщо не зможе втримати їх
в умі, в уяві, в тілі, згрупованому для захисту*

Борис Херсонський

МЕССА ВРЕМЕН ВОЙНЫ * MISSA IN TEMPORE BELLI

1.KYRIE

Помилуй нас, Господи,

если Ты за нас, то кто же на ны?

*Помилуй нас, Христе,
особенно, если наши часы сочтены.*

*Помилуй нас, Господи,
особенно, в дни войны*

Kyrie eleison.

Christe eleison

Kyrie eleison

2. GLORIA

Gloria in excelsis Deo

et in terra pax

hominibus bonae voluntatis.

Слава в вышних Богу - дивны дела Твои!

Слава в вышних Богу и на земле - бои.

Слава в вышних Богу - не тревожьте солдат, соловьи!

*Слава в вышних Богу, и на земле - тела
с раскинутыми руками. Воля людская зла.
Впрочем, она такую всегда была.*

*Славим тебя, солдат, тонкая шейка, острый кадык.
Благословляем тебя, солдат, поднявший врага на штык,
Превозносим твой долгий предсмертный крик.
Бог бывает жесток, но лучше земных владык.*

*Благословляем вас, господин генерал,
славословим вас, господин Президент, который нас обокрал,
неужели это для вас Господь смертью смерть поправ?*

*Есть! - говорит генерал - рука к козырьку.
Он давал присягу всегда подчиняться царьку.
А царек-то взлетел на ветку, кричит ку-ка-ре-ку!*

У него золотой гребешок, и бревно - в каждом глазу.

Славься в вышних, Бог, не гляди, что у нас внизу.

Пуля - дура, штык молодец, удар - и нет молодца.

Со Духом Святым, во славу Бога-Отца.

Аминь.

Cum Sancto Spiritu in gloria Dei Patris.

Amen.

3. CREDO

Я верю, что Бог един,

Он сам себе Господин.

Он - мир, который Им сотворен,

Он - свет, которым свет озарен,

Он Ветер, что наполняет полотнища боевых знамен.

Вылетают ракеты из черных бетонных дыр.

Так незримый мир поражает видимый мир.

*Я верю, что этот Бог был воплощен во Христе,
и был распят на кресте в скульптуре и на холсте,
вне времени, но во времени, вне пространства, но на холме,
между двумя разбойниками типа земля-земля.*

*Но если жизнь - это море, Христос стоит на корме,
направляя движение вселенского корабля.*

У корабля сотни тысяч пушек на каждом борту.

Не представляю, как он причалит в райском порту.

*Христос говорил: не мир я принес, но меч,
и с ним - возможность мертвыми в землю лечь,
но сыграет побудку архангельская труба,
и отворятся гроба.*

И скелеты подымутся, и у всех на виду

*обрастут мускулатурой, а вот и кожный покров,
и по полю боя пройдут, как будто в бреду
всегда, во веки веков, во ветры ветров,
в окопы окопов, во траншеи траншей,
где раньше вповалку лежали - кормили вшей.*

*И вши росли до размеров колхозных-тифозных коров,
и танки урчали не хуже бронированных тракторов.*

4. SANCTUS

Свят, свят, свят, Господи, Боже сил!

Иными словами - Бог небесного воинства, или небесных светил!

Ты вышел с нами на бой, Ты врага за горло схватил!

Ты наполнил землю и небо славой Твоей, как кувшин вином.

Ты позволил миру перевернуться вверх дном.

Осанна в вышних! Встретимся в мире ином.

5. BENEDICTUS

*Благословен, грядущий во имя Господне в благословенное
страшное время, смутное время, время военное,
благословенны идущие строем, каждый будет героем,
троекратный залп и мы их в землю зароем.*

И снова - осанна в вышних! Осанна в вышних!

Чем дальше в бой, тем меньше героев лишних.

6. AGNUS

Агнец Божий, Сыне Отчий, от Света истинный Свет,

Агнец Божий, Спаситель созвездий, звезд и планет,

Агнец Божий, собою венчающий иконостас,

Агнец Божий, помилуй нас.

*Агнец Божий, который людей избавил от смертных уз,
Агнец Божий, понесший нашей вины непомерный груз,
Агнец Божий, считающий и прощающий каждый грех,
Агнец Божий, помилуй всех.*

*Агнец Божий, ягненок, положенный на алтарь,
настало военное время. От земли поднимается гарь.
Дай нам мир, мы сыты вечным огнем.
Дай нам срок - мы снова войну начнем.*

Dona nobis pacem. Amen. MISSA IN TEMPORE BELLI

1. KYRIE

*Помилуй нас, Господи,
якщо Ти за нас, то хто ж на ни?
Помилуй нас, Христе,
якщо багато ворогів
й перемагають вони.
Помилуй нас, Господи,*

особливо, в часи війни

Kyrie eleison.

Christe eleison

Kyrie eleison

2. GLORIA

Gloria in excelsis Deo

et in terra pax

hominibus bonae voluntatis.

Слава в вишніх Богу - дивні діла Твої!

Слава в вишніх Богу і на землі - бої.

Слава в вишніх Богу - не збудить солдат, солов'ї!

Слава в вишніх Богу, і на землі - тіла

з розкинутими руками. Воля людська зла.

Втім, вона такою завжди була.

Славимо тебе, солдат, тонка шийка, гострий кадик.

Підносимо твій довгий передсмертний крик.

Бог буває жорстокий, але краще земних владик.

Благословляємо вас, пане генерал, що першим тікав,

*славословимо вас, Президенте, що нас обікрав,
невже це для вас Господь смертю смерть подолав?*

Так! - каже пан генерал - рука до козирка.

Він давав присягу цареві - над усім царева рука.

А царьок-то злетів на гілку, кричить ку-ка-рі-ку! Пока!

У нього золотий гребінець, і колода - в кожному оці.

Слався в вишніх, Бог, не дивись, що на тому боці.

Куля - дура, багнет молодець, смерть на кожному кроці.

Удар, ще удар і ось - нема молодця.

З Духом Святим, на славу Бога-Отця.

Амінь.

Cum Sancto Spiritu in gloria Dei Patris.

Amen.

3. CREDO

Я вірю, що Бог єдиний, в трьох.

Він сам собі Пан, він не блазень, не скоморох.

Він - Всесвіт, який Їм створений для живих,

не забудемо й про мертвих, бо Всесвіт створений також для них.

Він - світло, яким світло осяяне для всіх племен.

Він Дух, що наповнює полотнища бойових знамен.

Вилітають ракети з чорних бетонних дір.

Так незримий світ вражає видимий світ та руйнує мир..

Я вірю, що Бог був втілений у Христі,

що спасуться й вчені грішники й вбивці прості,

Що Він був розп'ятий в скульптурі й на полотні,

я вірю в це, й неможливо заперечити це мені.

Поза часом, поза простором, тут і тепер - тобі

Він завжди з тобою в радості та журбі.

між двома розбійниками типу земля-земля.

Але якщо життя - це море, Христос стоїть на кормі,

направляючи рух вселенського корабля.

У корабля сотні тисяч гармат на кожному борту.

Не уявляю, як він причалить до райського порту.

Христос говорив: не мир я приніс, але меч, і ти

маєш можливість мертвим в землю лягти,

але зіграє побудку архангельська мідна труба,

і відчиняться гроба.

*І скелети піднімуться, і, як пророк говорив,
обростуть м'язами, а ось і шкірний покрив,
і по полю бою пройдуть, як ніби в маренні,
вбиті, померлі, плененні
завжди, на віки віків, у вітри вітрів,
в окопи окопів, у траншеї траншей,
де раніше лежали покотом - годували вошей.
І воші росли до розмірів колгоспних-тифозних корів,
і танки гули не гірше броньованих тракторів.*

4. SANCTUS

Свят, свят, свят, Господи, Боже сил!

Іншими словами - Бог небесного воїнства, або небесних світил!

Ти вийшов з нами на бій, ти ворога за горло схопив!

Ти наповнив землю і небо славою Твоєю, як глечик вином.

Ти дозволив світу перевернутися догори дном.

Осанна в вишніх! Зустрінемося коли прогримить Твій гром.

5. BENEDICTUS

*Благословен, хто йде в ім'я Господнє в благословенний
страшний час, смутний час, час воєнний,
благословенні йдуть строєм, кожен буде героєм,
триразовий залп і ми їх в землю зариємо строєм.
І знову - осанна в вишніх! Осанна!
Чим далі в бій, тим менше героїв й земля бездиханна та бездоганна.*

6. AGNUS

*Агнець Божий, Сину Отчий, володар баллістичних ракет,
Агнець Божий, Спаситель сузір'їв, зірок і планет,
Агнець Божий, хто Собою вінчає іконостас,
Агнець Божий, помилуй нас.
Агнець Божий, який людей позбавив від чар,
Агнець Божий, який зазнав нашої провини непомірний тягар,
Агнець Божий, який помічає і прощає кожен наш гріх,
Агнець Божий, помилуй всіх.
Агнець Божий, ягня, що покладене на вівтар,
настав воєнний час. Від землі піднімається гар.
Дай нам мир, ми ситі вічним вогнем, якому згаснути не дамо.*

Але кажуть вони - дай нам термін - ми знову війну почнемо.

Dona nobis pacem. Amen.

Здалеку війна здається дитячим тиром,

лінія фронту - зламом або пунктиром,

або морзянкою - точка-тире, точка-тире.

Окупована територія - залита червоним краєм.

Це – кров. Але ніхто не скаже: мамо, ось я вмираю,

а в дитинстві ми грали в це й думали, що ніхто не помре.

Чому ж тепер все по-дорослому, не по якбудці,

хоч як і раніше можна сидіти в кафе, мандрувати в маршрутці,

по країнах розкидані люди – забувати не слід.

Друзі, рідні, де ви зараз – гей, відгукніться!

Що з нами зробив хвалений російський витязь,

п'янка-гулянка, хитання - розбрід.

По карті, по всій країні розкидані вибухи - зливи.

*Де ви, мирні часи, де ви, родючі ниви,
залізні щелепи клацають, тиран заганяє в пільму .*

Народ дивується - що, як смертельно хворий?

*Рак-паркінсон-шиза, траурний гул з соборів,
високо забрався, сволота, та як би не власти йому*

Погляньте на маску його – чи не ознаки прокази?

Скажи, якщо ти – саркома, де твої метастази?

Де, паркінсон, твоя скутість і тремтіння зрання?

Так, тиран колись помре, але ще невідома дата.

Всієї смерті залишки - повсякденна загибель солдата.

Млява, нудна, одноманітна брехня.

Господи-Боже, невже це не в кіно, куди ми поспішали?

Ряди ворогів гарні, оскільки вони порідшали,

імперія – баба погана, яриться, бо чує біду.

Але сирени виють, людей заганяючи у підвали.

Триває оргія - чуєш - дзвенять кімвали,

і немає в цьому світі сорому, доки з нього я не піду.

Ія Ківа

*вісім років казати: в мене вдома війна
щоб нарешті прийняти: мій дім - це війна
її потяг повільний зі сходу на захід країни
у якому смерть життя перевозить*

*ніч заходить у землю судомами квітів змарнілих
і лягає в роти нам гнилими зубами мовчання
наша мова тепер - волонтерсько-біженський чат
у якому сирени співають пісень Одісею*

*наша пам'ять тепер - брудна вишиванка свободи
її довга хода від серця до серця*

13.03.2022

*створили з пісень про війну підпільну гуманітарку
вантажимо її у Європу Америку Індію та Китай
торуємо шовковий шлях великої української літератури*

*що везете братчики – питаються на кордонах –
мовчання вбране у кириличні літери*

*живий вогонь свічечок літери «ї»
нашу і вашу свободу лягати у землю любові
поламаними деревами довгої пам'яті*

*що везете братчики – питаються наші мертві –
історію роду з брудною шматою в роті
трухляві скрині життів діда й баби прабаби й прадіда
які ми століттями носимо на хребтах мов карпати*

*що везете братчики – питаються наші живі –
рушники воєнного епосу й розтягнуті светри люті
недбалі креслення з мапами нової Європи
дитячі обкладинки майбутніх книжок*

*що везете братчики – питаються наші люстерка –
мідні грошики дихання в дірявих кишенях
тривогу повітря у вибитих шибках ротів
пульсуючі прожилки часу в червоних очах*

16.03.22

*носиш у роті великий тлумачний смітник
цю подряпану скриню з паперовою зброєю
якою тепер ні поцілити ні зцілити –
смерті залізна вода дзеленчить під повіками*

гортаєш порожні мов білі зіниці слова

*що війною смердять як застаріла хвороба
і не розумієш нащо багаття культури
світ так довго розпалював а самий не згорів*

*носиш на пошту любові списки живих
і не знаєш як вивчити мову злого мовчання –
час у горлі стоїть як зіпсутий годинник історії
і вкривається пилом змарнілих життів*

*ходиш як вуличний пес із хрестиком у зубах
муляєш миру очі присутністю зайвою –
смикаєш ніч за довгий мов подзвін язик
лижеш тіло землі знерухомленим язиком*

03.04.2022

[біженці. вокзал]

1

*довга дорога додому якого нема
прокладає колії дихання крізь львівський вокзал –
люди з обличчями мертвих дивляться на порожні життя
як торішні сніговики на перші квіти війни*

*сльози стоять в їхніх очах наче засохлий клей –
віддерти цей досвід можна хіба що разом з очима
щоби вставити в них чорні яблуні часу
що ростуть на запилених стежках їхніх долонь*

*дощ вітає вигнанців поштівками з родинних альбомів
на яких війна завжди сидить відразу на всіх стільцях
і посміхається пташечці смерті дірявою кулею рота
немовби на жарт який інші просто не вміють розповідати*

*світ роздивляється підписи до фотографій безліч разів
маріуполь гостомель ірпінь бородянка чернігів буча
ця кирилична музика висить у повітрі мов довгий вогонь
який застигає під нігтями брудною водою сорому*

2

*зроби лише крок смерте і ми з'їмо тебе на вечерю
іржаві бляшанки наших життів тобі не по зубах
зроби лише крок смерте і залишишся при цьому столі
мов порепана таця вкрита волоссям вільних людей*

3

*люди йдуть по калюжах бо немає тут інших шляхів
крім як приймати власну поразку мов хліб на вокзалі
у який волонтери кладуть ключі від майбутніх життів
якщо в нас вистачить сил глянути в очі любові*

4

*:війна – велика поразка культури:
шепочуть слова на обкладинках всіх книжок
але злочинів іржава травичка росте в їхніх ротах –*

і мовчання бурштин збирає військо своє за щоками

5

*ми вбиваємо свідчення наче цвяхи в руки та ноги дітей
як розмову нічну якої пізніше ніхто не згадає*

*придивися уважніше
попіл цього папірця
колись кликали Митенька*

10/04/2022

[біженці. театр]

*першу ніч у безпечному місті – так ми кажемо про захід країни –
ти проводиш на підлозі театру мов реквізит
до війни яку можна дивитись у вільному доступі
відразу в усіх очах переляканих на смерть тварин*

*[ви ще встигаєте купити квиток у перший ряд третьої світової –
писав напередодні великої повені відомий західний журналіст]*

*світло падає добре
і світ встигає побачити бруд у тебе під нігтями
і ще довге не стрижене з польщі волосся
яке потріскує єврейськими гілками родоводу
коли крейда добра креслить на ньому хрест*

*а манікюру в тебе немає – вісім років як його не було –
і коли ти читаєш «це за ту жінку з бучі»
(шкільні вчителі розкажуть про цю фотографію?)
під чиїмось садочком вишневим на пещених пальцях
то питаєш в червоної фарби: чи їй не соромно за це порівняння*

*але нам мов нарцисам у бабусь на зупинках
тепер ніколи не соромно бути й не бути
гіркими цибулинами дерев що ростуть на узбіччі історії*

*це за кілька днів ти йтимеш проспектом свободи (це не метафора)
щоби кинути всі віщі сні на підлогу чоловічої перукарні –
але це не рятує: мов божевільний з лезом туги під нігтями
пам'ять водить тебе запиленим полем з мертвими картоплинами –
таким довгим що ти і в дітей бачиш землю замість очей*

*а нині ти лежиш на підлозі театру мов реквізит
і здригаєшся від дзеленчання трамваїв –
цих цивільних півчих у хорі військової авіації
і не можеш вийняти віск з вух любителів сучасної музики*

12.04.2022

Остап Сливинський

* *

*Кухня свободи – брудна
і засмічена, вибач. Лише щасливці
встигають за собою прибрати.
Лише найщасливіші з щасливців
тут готують для себе.
І все ж
тут неможливо прийти на все приготоване,
бо немає їжі, яка псується швидше,
аніж свобода.
І ті, що лишили на стінах свої рецепти,
знали, скільки разів доведеться
починати спочатку.
Ще одне покоління спалених каструль,
димувих пожежних драбин
для опівнічного відступу.
Ще одне покоління життя.
Як тіні, ми прослизаємо повз
чисті вітрини бістро, де під неоном
чекають на їжу чоловіки і жінки
в підозріло схожому одязі.*

ЯК ДЕРЕВО, ЩО НЕ ІСНУЄ БЕЗ ПОЛУМ'Я

*Безконечність – зайва,
як пустир перед вікнами, де вічно гуляє пил
і сплять бездомні собаки. Колись
надто близько до безконечності*

побудували дома наші батьки.

*Надто довго ми дихали нею, спали з нею
в обіймах, носили її в кишені, ніби каштан,
подарований дівчинкою, яка – коли б не життя –
стала б нашим життям.*

*Вона випадає нам з горла, коли ми співаємо,
випадає нам з рота, як хрип, коли треба назватись,
випадає з кишень, коли їх вивертають оті
на кордонах. Вони знають, що нас не можна впускати,
бо з таким багажем*

для нас всі кордони внутрішні, тобто неподоланні.

*Ми лишали б її після себе, навіть якби вміли
за собою прибрати. Як газ, невидима,
вона спалахує від найменшої іскри,
що між нами проскакує, і не хоче загаснути,
і чіпляється за нас, як потопельник, як полум'я,
що не існує без дерева,
або як дерево, що не існує без полум'я.*

** **

Легше, бо війна таки почалася...

*Катерина Калитко, «Менше ніж за добу до початку
війни...»*

*Колись між любов'ю й ненавистю
були ліс і будівлі.*

Тепер ліс поламано і будівлі спалено.

Між любов'ю й ненавистю ходимо навпростець.

Ясність така раптова, що не всі встигають замружитись

і лягають, осліплені, у садах на окраїнах.

*А ті, що встояли, мають вуста, ніби медом заліплені
і повторюють лише слова любові й слова ненависті.*

Так,

*ми – посланці пласкої землі, наш єдиний словник – це
словник антонімів.*

*Вибачте всі, хто чекає від нас нюансів, хто приїхав сюди
робити кольорові фото.*

*Ваші зусилля підуть намарне, як намарне пішли
вінки наших надій, роки збирання каміння, розмови
за низькими столами на ясно освітлених сценах.*

*Вибачте. Ось наш рентгенівський знімок. На ньому –
кості і плоть. Іншого нині з собою не маємо.*

** **

А з надією що робити?

Вона ніби кінь –

ні кинути її на піску, ні брати

у човен.

Ще покірніша, ніж тоді,

коли везла нас на собі, майже

не просячи їсти.

Та й не її провина, що ми

не знайшли тут нічого,

а вже час

відчалювати.

Може, коли її відпустити, вона

повернеться до якогось свого

дому?

Якого дому?

* *

*Ми проїхали місто, повне подарункових вогнів.
І тепер, коли майже все світло позаду, я просто прошу тебе
Приручити мені якусь тварину і навчити мене гратися з нею.*

*Я волів би бути її швидкоплинним тілом.
Їхати, співаючи, наосліп, як п'яний велосипедист у зливу,
Коли він у незв'язній клятві б'є себе в серце і слухає, як воно гуде.*

*Волів би підніматися з нею на мокру палубу і шукати тебе очима,
Смішний, як іграшковий вулкан, що бризкає малиновим соком.
Волів би повернути все, трохи змінити нахил вітрил і мчати*

*Під старою примарною назвою, і викидати на берег радісні перли.
Проте вертаюся і засинаю, встромившись носом у купку теплих
Клітин: яке світло осідає на сонній шерсті, у яку красу витікає*

звичайне земне життя!

Орфей

*Насправді ця історія
має передісторію, і вона –
про малого, який боявся води.
Але йшов з усіма на берег і видряпувався
на довгий камінь,
і коли хлопці стрибали у море, він залишався*

*стояти там, худий і розгублений,
і дивився, як віддаляються
голови у віялах бризок,
сподіваючись лише на одне –
що жодна з них не озирнеться.
А далі рушав до ближніх
будинків, стинаючи від безсилля
голови чортополохів,
інакший, ніж усі тут –
подібний на мідну струну, випадково
вплетену в кошик.*

*Ти знаєш цього малого?
Знаєш, у яку мить
зі злості виходить музика, ніби метелик
із перемерзлого кокона?
Знаєш, де він був до самого ранку, коли
батьки знайшли його у траві, спітнілого,
із заціпленими зубами?
І ще скажи: скільки злості може бути у вірші?
Саме стільки, щоб
заглушити сирен.*

Любов Якимчук

від старості

померли дід і баба

в один день померли

в одну годину

в одну хвилину —

люди говорили, що від старості

здохла їхня курка

їхня коза та собака

(а кішки не було вдома)

і люди говорили, що від старості

розвалилась їхня хата

сарай став руїною

і погріб зверху присипало землею

люди говорили, що від старості розвалились

прийшли їхні діти ховати діда з бабою

Оля була вагітна

Сергій був п'яний

а Соня мала три рочки

і вони теж померли

а люди говорили, що від старості

холодний вітер обірвав жовте листя

і поховав під ним діда, бабу, Олю, Сергія, Соню

які померли від старості

розкладання

на східному фронті без змін

скільки можна без змін?

метал перед смертю стає гарячим

а люди від нього холодними

не кажіть мені про якийсь там Луганськ

він давно лише ганськ

лу зрівняли з асфальтом червоним

мої друзі в заручниках —

і до нецька мені не дістатися

щоби витягти із підвалів, завалів та з-під валів

а ви пишете вірші, красиві, як вишиванка

ви пишете вірші ідеально гладенькі

високу поезію золоту

про війну не буває поезії

про війну є лише розкладання

лише літери

і всі вони — ррр

Первомайськ розбомбили на перво і майськ —

безкінечно маятись, наче вперше

знову там скінчилась війна

але мир так і не починався

а де бальцево?

де моє бальцево?

там більше не родиться Сосюра

уже більше ніхто з людей не родиться

я дивлюся на колообрій
він трикутний, трикутний
і поле соняхів опустило голови
вони стали чорні й сухі, як і я
вже страшенно стара
і я більше не Люба
лише ба

молитва

Отче наш, що є на небі
у повному місяці
та в порожньому сонці
захисти від смерті моїх батьків
чия хата стоїть на лінії вогню
і вони не хочуть її покидати
як домовину

захисти мого чоловіка
який по інший бік війни
як по інший бік ріки

і цілиться своєю гвинтівкою в шию

яку колись цілував

я ношу на собі цей бронежилет

і не можу його скинути —

він мені як шкіра

я ношу в собі його дитя

і не можу його вигнати —

він через дитину оволодіває моїм тілом

я ношу в собі цю Вітчизну

і не можу її виблювати

бо вона як кров —

тече в жилах

хліб наш насущний віддай голодним

і нехай вони перестануть їсти одне одного

світло наше віддай темним

і нехай їм проясниться

і прости нам зруйновані міста наші

*хоч і ми не прощаємо цього ворогам нашим
і не введи нас у спокусу
зруйнувати світ цей зіпсований
але визволи нас від лукавого
скинути наш тягар Вітчизни
як дешевий бронежилет —
важкий і мало помічний*

*захисти від мене
мого чоловіка, моїх батьків
моє дитя і мою Вітчизну*

ворона, колеса

*коли міста вже не було
почався бій за кладовище
а саме надходив Великдень
і дерев'яні хрести на свіжих могилах
випустили свої паперові квітки —
червоні, блакитні, неонові
салатові, оранжеві, малинові*

веселі родичі наливали собі горілки

а мерцям — прямо в могили

і вони звідти просили ще і ще, і ще, і ще

а родичі знов наливали

карнавал тривав, тривав карнавал

доки зять не наткнувся на розтяжку

біля могили тещі

а старий дідो задивився в небо

та лишився без неба

огрядний чоловік вдарив чаркою

і розбив нею огорожу своєї дружини

дрібне скло впало йому під ноги

як град із грозової хмари

настав Великдень

і на могилі Воронової Анни Андріївни

стоїть ворона — не пам'ятник

у цвинтарному гнізді Колесників

де покояться Марія Вікторівна, Пилип Васильович

та Микола Пилипович

стоять БТРу колеса

хто вони мені, ті колеса й ворона?

хто вони? вже не згадаю

у мене до тебе криза

ти підкурював сигарету

а вона не горіла

стояло літо

і дівчата спалахували від першого-ліпшого

а я від тебе вже ні

— наша любов зникла безвісти, — пояснюю другу

пропала на одній із воєн

що ми вели в себе на кухні

— заміни слово війна на криза, — каже він

адже кризи бувають у всіх

пам'ятаєш, була Друга світова криза?

відповідно і Перша світова

*громадянська криза — у кожного своя
я забула про Холодну кризу
їх наче теж було дві
а ще ж про визвольну кризу треба згадати
як добре це звучить —*

Визвольна криза 1648–1657

так і запишіть у підручниках

криза, яка визволяє

назавжди вивільнює

мій прадід загинув від Другої світової кризи

можливо, від руки іншого мого прадіда

або від його автомату

або від його танка

от тільки неясно

як цю кризу вони вели один з одним

чи криза, як мор, їх убила сама

бо ж у кризі ніби ніхто не винен

вона невідворотна, як смерть

*і коли наша з тобою хатня війна
перетворюється на кризу
чи стає легше
чи менше болить?
хіба птахи повертаються з півдня до нас
а, може, це ми їдемо їм назустріч?
і що це за мова в нас така —
бракує слів, щоб описати наші почуття
лишаються лише криза і любов
як антоніми

але якщо любов буде такою складною
із цими спалахами і згасаннями
як кров і біль
(і кров — це зовсім не місячні
а якесь нове моє почуття)
(а біль — це твоє)
якщо вона буде складеною
з двох різних почуттів
то скоро й любов почнуть називати кризою*

у мене до тебе криза, люба

давай одружимося

буде легше обом

у нас криза

краще би нам розлучитися

Українська авангардна поезія (1910 – 1930)

Іван Крушельницький

РАНА

Розвіяв вітер хмарку від шрапнелі,

Як сиву голову дозрілої кульбаби.

І жовтим підплигом – суском ковзкої жаби

Упав заліза злім у шви шинелі.

Як пес, рвонув сукна шматок на блузі,

Лизнув, як язиком корова, - пар полові,

Вкусив на грудях м'яз і вирізав у крові

Хвилясту скибку, мов леміш при плузі.

І слина булькнула, мов піна п'яна,

*Над чорним джерелом, як мед густої, нафти, -
І в тугі взори, в чорні шви і чорні гафти
Нашилася німа, глибока рана.*

Леонід Зимний

МИ НАД ТРУПАМИ

*Поети визнали
ознакою доброго тону
жаль за мерцем
підкреслювати витонченою римою.*

*А більшість
виконує
традиційний обов'язок,
розсипаючись
дріб'язком сліз
за портативним
рецептом печалі*

...

*Втрачали ми
тисячі
непомітно потрібних,
втрачали
ватажків
всесвіту,
але
кляса не плакала,
не увіходила сліпо*

*в тиху прірву розпуки,
знаючи:
кожна хвилинка,
прожита
під
знаком розплачу,
зайвий бар'єр
на шляху наших смілих шукань.*

...

*Крізь
кров і залізо
бою
перемога
майорить
над
прийдешнім
батьорим прапором.
І тисячі проходять
крізь смерть,
вирвані
хворою волею коляси
з-за ґрат*

особистих нахилів.

...

*А в сірім
напруженні буднів,
коли нападають трупи
під*

ноги
нам
попередженням
про можливе.
Скільки серців,
упавши
на
вістря жаху,
забувають
про обов'язок людськості
підійматись

Майк Йогансен

То було не героїство білих,
Не п'яна відвага шляхетних бандитів,-
То було дуже трудне і дуже негайне діло
-Зубами вигризти браму в граніті.
Не лічили тижнів тяжкої дороги,
Не питались, скільки любих, коханих убито.
Пішим набрякли ноги,
Коні побили копита,
Коли в смертних полях Перекопу
Хворі, голодні й голі
Руками брали окопи,
Пазурями видерли волю.
Не згадають імення в сумній панахиді
Попи ні живої ні мертвої церкви-

*Задзвенять грозою в залізі і міді,
Не умруть в робочому серці.
Ті, що вмерли під Перекопом,
Ті, що хворі, голодні й голі
Руками брали окопи,
Пазурями видерли волю.
1925*

Микола Терещенко

ЗУБ ЗА ЗУБ

*Де репана земля під постоломи юрб
згинається утхроє, стогне:
воюють зуб за зуб.
Гуртом утисяччох,
толочать сивий край, і власними тілами
його скородять.
І лежить горілиць чорний труп,
чекаючи на зоряне пришествя перемог...
А хліб не родить – поле під боями,
й позамерзали води.
Голод. Холод.
І суд над куркулями,
червоний терор – в зуби, в пику, в серце.*

Аби житами

*їх кров зійшла, і налила тепла у душу.
І між планет перенесеться грець,*

а подолає дужий!

Іван Крушельницький

ГОЛОД ПІД ОБСТРІЛОМ

*Немов хто порожні кишені,
Так вивернув голод- шлунок.
Схватили започені жмені -
Не кріс, лиш тугавий шнурок.*

*Шугають жовніри в болоті,
До серця стріляють з крісів,
А мухи на мертвім їх роті
Гудуть, наче гами з лісів.
Нічого над голод з бичами,
Що хлищуть по тілі, нема! -
І сонце, мов кіш з калачами,
Підсилює хворий дуриан...*

ЗАЛІЗНА КОРОВА

*Там скапують в тишу сквапливо
Дзвінки на далекій вежі
Й криваве на серденьку скливо
Роздряпують гострі ножі...
Там сон оживляє окуви
Й на в'язах палає вогнем.
Там ночі залізна корона
Всі думи зжирає живцем.*

*А в дум тих коріння – глибоко!
А в ночі – солений язик:
Розтріснулось в розпачі око
І з нього сльозино бриз крик...*

*Сьогодні ж придуть ще, наново...
Вже втретє вони прирекли!
На зайця робитимуть лови,-
У вовчі озброяться кли.*

*Озброяться в левині сили,
Як тигри, смальнуть пазурі,
Розточать п'явками всі жили.
А серце – ордою щурів.
І в'язень вже чує їх кроки...
Вже в дверях заржавілий ключ...
І перед хижацьким їх скоком-
Стає він в тюрмі голіруч...*

*А там десь лиш темна темниця...
Є стіл... десь і лавка цебер...
І в'язень піймавсь, як лисиця,
І хоч не живе вже – не вмер...
На нім розгортається криця,
Розпалює серця покоїться
Більш сотні залізних коров.*

*Що морда – то жуйка кривава,
Що храпіт – то двісті рамен...*

Удари й електрики лава...

Подертий під черевом член.